

Pavel Palát

MORAVSKÁ A SLEZSKÁ HERALDIKA
A GENEALOGIE V DÍLE JOSEFA PILNÁČKA

Praha 1980

Rod Josefa Pilnáčka a jeho osobnost

Budeme-li brát v úvahu rodopisná bádání Josefa Pilnáčka o vlastním rodu, jejichž výsledky uložil do dvou publikací - totiž "KRÁLOVÉHRADECKÉ, CHRUDIMSKÉ A JINÉ RODY ERBOVNÍ A PATRICIJSKÉ", vydanou ve Vídni v roce 1917 a "DĚJINY PILNICZKŮ Z RADOSTIC A SVOBODNICKÉ RODINY PILNACZKŮ", vydanou také ve Vídni v roce 1926 - musíme přijmout názor, že předkové rodu Pilnáčků pocházejí ze středních Čech. Při hledání genealogických dokladů a údajů zjistil Josef Pilnáček své předku daleko před 30-letou válkou. Studium archivních pramenů dokládá chrudimskou rodinu Pilniczků, která byla r. 1571 nobilitována a dán jí predikát "z Radostic". Zprávy o rodumizí během 30-leté války, aby se znovu objevily teprve ve 2. pol. 17. století na Královéhradecku. Dokladem nobilitace chrudimské měšťanské rodiny je dochované a v rodině děděné pečeti dlo nesoucí erb - pštrosa s podkovou v zobáku; Pilnáček uvádí též barevnou podobu tohoto erbu: V červeném štítě černý pštros držící zlatou podkovu v zobáku. Za doklad šlechtického stavu v 17. a 18. století je též pokládána příbuznost Pilniczků z Radostic s některými šlechtickými rody a kromě toho se uvádí asi z poloviny 17. století podpis Mikuláše Pilniczka z Radostic. Od té doby lze sledovat vývoj Pilnáčkova rodu, jehož příslušníci se nacházeli nejen v Čechách (Královéhradecko) ale též na Moravě.

Pozoruhodné ovšem je, že zakladatelé česko-moravské genealogie a heraldiky - profesoři - Martin Kolář a August Sedláček - rod tohoto jména neznají a neuvádějí mezi nobilitovanou šlechtou po r. 1526 natož pak mezi starými rody českými a moravskými. Erb pštrosa - přirozené barvy na modrém poli - nosil k r. 1450 Václav z Vratu, po něm jej dostal od krále Vladislava Jagellonského - tedy před r. 1516 - Jan Pašek rodem ze starého Knína spolu s predikátem "z Vratu" a k témuž erbu byl pak přijat s

povolením krále Ferdinanda I. z r. 1527 Jakub Fikar, jehož potomci žili ještě v 17. století.

Přes uvedené rozpory se Josef Pilnáček považoval za potomka české nobilitované rodiny Pilniczků z Radostic; domnívám se, že není účelem této přednášky zkoumat a posuzovat správnost Pilnáčkova názoru. Považoval jsem pouze za vhodné připomenout, že prací o dějinách vlastního rodu zahájil Pilnáček svá genealogicko-heraldická a historiografická bádání zaměřená především k dějinám Moravy.

Rodina Pilnáčků pochází z Černé Hory u Boskovic. Otec Pilnáček, povoláním řezník, měl v obci dosti významné postavení, neboť byl členem obecní rady a předsedal místní školní radě.

Dne 9. února 1883 se jeho manželce Josefě, rodem Příbylové, narodilo čtvrté dítě - syn Josef.

Po absolvování místní obecní školy a přerovského gymnasia v letech 1893-1897 vystudoval rovněž v Přerově vyšší hospodářskou školu a získal tak kvalifikaci hospodářského úředníka.

V roce 1902 vstoupil jako jednoroční dobrovolník do armády. Vojenskou službu vykonával v Praze, dosáhl důstojnické hodnosti a po skončení 1. světové války byl ve věku 35 let ze zdravotních důvodů pensionován v hodnosti rytmistra vozatajstva.

Odstěhoval se trvale do Vídně a zde se začal pouze a výhradně věnovat badatelské práci a publikaci výsledků svých bádání, většinou vydávaných vlastním nákladem.

Ačkoliv žil trvale ve Vídni - do Československa zajížděl jen tehdy, vyžadovala-li to povaha jeho práce - zůstal v srdci Moravanem a vždy se hrdě hlásil k svému původu, třebaže vlast se k němu prostřednictvím odborné a kulturní veřejnosti nechovala právě nejlaskavěji.

Zemřel na následky srdeční choroby dne 21. prosince 1952 ve Vídni, odkázav v závěti veškerý svůj majetek, pozůstávající z odborné knihovny, literární pozůstalosti, osobního archivu, korespondence a autor-

ských honorářů, prostřednictvím Zemského (nyní Státního) archivu v Brně československému státu s podmínkou, že jeho pozůstalost bude archivně uspořádána a rukopisné spisy vydány tiskem.

II

Badatelská činnost určovaná hledáním a studiem materiálů se vztahem k dějinám Moravy

Historicko-genealogická bádání o dějinách vlastního rodu byla jakýmsi předstupněm Pilnáčkovy následné práce, totiž eminentním zájmem o moravskou historiografii se silným akcentem na genealogii, heraldiku, sfragistiku a historickou topografii. Pilnáček začal v širokém záběru shromažďovat roztroušený materiál z archivů různé provenience nejen v Čechách a na Moravě ale zejména v archivech zahraničních, kde cílevědomě vyhledával bohemika a moravika. Jmenovitě probádal řadu archivů vídeňských. Když se podrobně seznámil s dílem Bartoloměje Paprockého věnovaným moravské genealogii a heraldice a když u Augusta Sedláčka měl možnost shlédnout materiál chystaný pro vydání II. dílu "ČESKOMORAVSKÉ HERALDIKY", pojal myšlenku vytvořit zevrubné genealogicko-heraldické dílo moravské a později též slezské provenience. Od té doby se jeho badatelské úsilí plně soustředilo k naplnění pracovního záměru, třebaže přitom nebyly opomíjeny materiály okrajové, jak ostatně dokazují desítky publikovaných časopiseckých článků a statí. Neúnávným shromažďováním archivních pramenů a doplňováním dosavadní literatury vznikl bohatý materiál k dvěma stěžejním dílům, které zná odborná veřejnost pod názvy "STAROMORAVSKÉ RODY" a "RODY STARÉHO SLEZSKA".

III

Bibliografie prací se zvláštním zřetelem na "STAROMORAVSKÉ RODY" a "RODY STARÉHO SLEZSKA"

Jak jsem již naznačil v předchozí kapitole, byl Pilnáčkův badatelský zájem značně rozlehlý a tím je dána i tématická různorodost jeho publikační činnosti. Přestože se zabývám bibliografií genealogie, heraldiky a sfragistiky již několik let, nemohu tvrdit, že bych měl Pilnáčkovu dílo zevrubně bibliograficky zpracováno.

Abychom si však přesto udělali představu o Pilnáčkově publikační činnosti, nastíním její rozsah ve stručném průřezu.

Pro vídeňské a vůbec rakouské Čechy a Slováky vycházela časopisecká revue "Dunaj". Zhruba od roku 1923 začal Pilnáček na jejích stránkách publikovat drobné články, které měly naší národnostní menšinu v Rakousku připomínat domov a vyvolávat pozornost i zájem vážných badatelů a vědeckých pracovníků. Obsahově zasahovaly publikované články do nejrůznějších oborů moravské regionalistiky. Pro ilustraci uvádím některé jejich názvy: "ZNAK OBCE TVRDONIC U BŘECLAVĚ", "MORAVSKÝ PAPIR", "OBČANSKÉ ZNAKY NAŠICH PŘEDKŮ", "KOUŘENÍ A ŠNUPÁNÍ", "LOUPEŽNICTVÍ NA BRNĚNSKU", atd.

V roce 1929 byla v Praze založena Rodopisná společnost československá, která začala vydávat spolkový časopis s názvem "Časopis Rodopisné společnosti československé v Praze". Již od I. ročníku se zde setkáme s články Josefa Pilnáčka. Z českých časopisů tohoto oboru to byl právě tento, do něhož Pilnáček pravidelně přispíval vzhledem k tomu, že udržoval velmi dobré styky s činovníky Rodopisné společnosti - Dr. Adolfem Ludvíkem Krejčíkem a Dr. Antonínem Markusem.

Z dalších domácích časopisů, do nichž Pilnáček přispíval, jmenujme např. "Časopis Společnosti přátel starožitností", "Časopis Vlasteneckého spolku mu-

sejního v Olomouci", "Slezský sborník", "Vlastivědný věstník moravský", "Záhorská kronika"; z cizích především vídeňský "Monatschrift für Genealogie u. Heraldik Adler".

Kromě rozsáhlé publikační činnosti časopisecké vytěžil Pilnáček ze svých bádání řadu samostatných genealogicko-heraldických prací vydávaných zpravidla ve Vídni buď vlastním nákladem nebo nákladem členů rodu, jehož se práce týkala. Z nejznámějších prací tohoto charakteru jsou např.: "RODOKMEN A VÝVOD T. G. MASARYKA", "GENEALOGIE PODSTATSKÝCH Z PRUSINOVIC", "RODOPIS ZLÍNSKÝCH BAŤŮ", "DIE ÄLTES-TE GENEALOGIE D. FAMILIE BYSTRICKÝ VON STĚDNIC".

Stěžejní význam Pilnáčkovy badatelské práce mají však tři díla, o nichž pohovořím zevrubněji.

V letech 1926-1930 začal Pilnáček vydávat vlastním nákladem a v sešitové úpravě dílo s názvem "STAROMORAVSKÉ RODY". Dnes, kdy máme před sebou tuto knihu vcelku, můžeme teprve náležitě ocenit její přínos pro moravskou genealogii a heraldiku, neboť se jeví jako rovnocenný protejšek Sedláčkova II. dílu "ČESKOMORAVSKÉ HERALDIKY", ba v určitých materiálových dimensích ji převyšuje. Autor zpracoval obrovskou sumu údajů týkající se celkem 3170 rodů a rodin šlechtických, u většiny kresebně i blasonem uvedl znak a biograficko-genealogické údaje čerpané vesměs z dosud nezpracovaných archivních pramenů. Dále uvedl na 170 rodin novoštitných původu občanského. Vedle kreseb znaků obsahuje dílo též řadu genealogických tabulí významných a široce rozvětvených rodů. Jestliže Paprocký položil základ moravské genealogie a heraldiky, potom Pilnáček jej doplnil a důstojně završil. Časově sahá Pilnáčkovu dílo do poloviny 17. století, přičemž v rukopisné pozůstalosti se nacházejí materiály pro doplňky a opravy chystané jako druhé a rozšířené vydání. Uvážíme-li význam tohoto díla, potom budeme tím více udiveni, za jakých podmínek jej Pilnáček vydával, o čemž podává pravdivé svědectví v doslovu

k "STAROMORAVSKÝM RODŮM":

"Hlavně z toho důvodu, že co český spisovatel, žijící v zahraničí, vydával jsem své dílo za nejnepříznivějších podmínek, obrátil jsem se četnými žádostmi na přední naše české vědecké instituce (jejichž hlavním účelem jest umožňovati vydávání českých vědeckých prací), aby k vydání mého díla nějak přispěly a mě vůbec nějak podporovaly. Ode všech našich českých institucí byl jsem odmítnut. Matice Moravská, jejíž hlavním účelem jest podporovati věci zvláště přímo Moravy se týkající, a jejíž mnoholetým členem jsem již od doby předválečné, docela i odepřela mi zapůjčení již před mnoha lety upotřebených znakových štočků a o mé práci uveřejnila nanejvýš nepříznivý článek, kterým nejen dobrou pověst mého díla, ale i mne samého finančně velmi poškodila.

Nanejvýš taktně se ke mně chovali a s největší ochotou vycházeli mi vstříc odborníci a vědecké instituce cizí: polské, francouzské, rakouské, německé, anglické, italské a maďarské, které s největší ochotou vyřizovaly mé dotazy, častokrát z vlastního popudu mne upozorňující na prameny a věci neznámé, a dávající mi nalerády k dispozici svoje sbírky a pomůcky."

V závěrečné části doslovu pak Pilnáček děkuje jmenovitě institucím i jednotlivcům, kteří jeho práci morálně i materiálně podporovali - a byly to pohříchu instituce a jedinci vesměs cizí. Nakonec bych rád připomenul, že "STAROMORAVSKÉ RODY" reedičně vydal Státní archiv v Brně jako rotařský tisk v roce 1971.

Druhým velkým dílem Pilnáčkovy práce je soubor materiálů týkajících se genealogie a heraldiky rodů starého Slezska. Tento materiál byl uložen od Pilnáčkovy smrti v roce 1952 v jeho pozůstalosti. Teprve s renesancí heraldiky a genealogie, patrně od konce 60. let a provázené všemi kladnými i nega-

tivními zjevy - jichž jsme ostatně až dosud přímými svědky i účastníky - byla vydána tiskem i tato Pilnáčkova práce o to důležitější, že se jedná v naší genealogii a heraldice o jediné ucelené kompendium slezské proveniencce zpracované z archivních materiálů, které dnes již namnoze neexistují, poněvadž je smetla - jako mnoho jiných kulturních památek - litice 2. světové války.

Pilnáčkem sebrány materiál ku genealogii a heraldice Slezska vydala v letech 1969-1973 heraldická sekce kruhu spolupracovníků při Museu těžby a zpracování zlata v Jílovém u Prahy pod názvem "RODY STARÉHO SLEZSKA". Editorem byl někdejší ředitel Museu a vedoucí redaktor bulletinu "Heraldika" v letech 1968-1972 prom. filosof Miloš Zárybnický. Materiál byl rozvržen do pěti dílů, čtyř textových formátu A-5 a jednoho obrazového formátu A-4. K vydávanému dílu pořídil tehdejší spolupracovník heraldické sekce Zdirad Čech jmenný rejstřík, který byl přiřazen k pátému obrazovému dílu.

Je nesporným přínosem pro čsl. pomocné historické vědy, že bylo Pilnáčkovo dílo vydáno a regionálně z hlediska genealogie a heraldiky tak pokryty země někdejší České koruny. Na druhé straně však nelze nevidět, že vydavatelská práce je poznamenána nezdravým chvatem a uspěchaností, projevující se nejen v nekvalitním tiskařském provedení 5. obrazového dílu, ale zejména ve věcném uspořádání textového materiálu, kde např. chybí rody, jejichž jména jsou však uvedena v souhrnném rejstříku. Obecně lze mít za to, že této posmrtné edici měla být věnována daleko větší pozornost jak ve věcném tak technickém provedení, neboť Pilnáčkova námaha si to určitě zaslouhuje.

Naši heraldici a genealogové se patrně sotva dočkají nějakého nového vydání a rovněž i Doplnků ohlašovaných v doslovu ve 4. textovém díle. Nezbyvá proto než pracovat s tím, co je a současně provádět komparaci s ostatní literaturou, popř. s dos-

tupnými archivními prameny.

Třetím stěžejním dílem Pilnáčkova badatelského úsilí je soubor materiálu, které měly sloužit pro zpracování kulturních, politických, genealogických a heraldických vztahů česko-polských. Dílo mělo mít název "RYCERSTWO POLSKIE NA MORAWIE V XV.- XVIII. WIEKU". Materiál však doposud zůstává jako rukopis v Pilnáčkově pozůstalosti a patrně není naděje, že by v dohledné době byl tiskem a s náležitou vydavatelskou péčí vydán u nás nebo v Polsku.

IV

Kulturně-osvětová činnost

Již výše jsem se zmínil, že Pilnáček přes svůj trvalý pobyt v zahraničí zůstával vlastencem, který se vždy snažil prosazovat kulturní zájmy své vlasti. A tak nás zajisté nepřekvapí - s ohledem na badatelskou i publikační činnost - že Josef Pilnáček založil v roce 1933 Vídeňský československý vlastivědný ústav, že se stal nejen jeho duchovním organizátorem ale praktickým a nejpilnějším badatelem. Zmíněný ústav si vepsal do štítu systematicky sbírat, shromažďovat, zpracovávat a publikovat historický materiál nacházející se v zahraničí a mající vztah k dějinám Čech, Moravy a Slezska. Pilnáček zamýšlel vydávat pravidelný informační bulletin s názvem "Československé památky v cizině", který měl být zrcadlem badatelské práce. Nebláhý politický vývoj ve střední Evropě na konci 30. let však znamenal přerušeni mnoha ušlechtilých myšlenek, snah a cílů. Přesto však Pilnáček i po válce pracoval v duchu nadšeného vlastenectví, čehož nejlepším důkazem je odkaz své pozůstalosti československému státu. Lze jen litovat, že dosud nebyly beze zbytku splněny všechny testamentární podmínky, zejména vytištění všech rukopisných děl.

+++++

Prof. Pavel Palát

MORAVSKÁ A SLEZSKÁ HERALDIKA
A GENEALOGIE V DÍLE JOSEFA PILNÁČKA

Edice "DOCUMENTA HERALDICA", řada II., sv.4.

Přednáška proslovena 29.11.1977 na řádné schůzi
Heraldického klubu ČNS.

Vydala HERALDIKA - pobočka České numismatické
společnosti interně pro své členy.
Ediční redaktor prof. Pavel Palát.
Praha, duben 1980.

Vydání I. v nákladu 160 číslovaných výtisků.

Tento výtisk má číslo: 153